

ГЕОГРАФСКИ ПАСПОРТ И ЕЛЕКТОРАЛЕН ПОРТРЕТ НА СМОЛЯНСКА ОБЛАСТ

доц. д-р Марин Русев
СУ "Св. Кл. Охридски"

GEOGRAPHICAL PASSPORT AND ELECTORAL PORTRAIT OF SMOLYAN REGION

Assoc. professor, PhD Marin Rusev
Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Geology and Geograpfy

Abstract: Regional development has a direct relation to the methodology of electoral geography. The method geographical passport is fundamental in this study. The contemporary electoral situation in the region of Smolyan is a result of the interaction between natural and social factors – natural potential, ethnic-confessional structure, age structure and cultural features of the population, settlement network configuration, economic specialization, etc. The electoral activity in the region is moderate as a whole, though it has higher values for the muslim and the elderly populations, which is mainly in favour of the Movement for rights and freedom and the Bulgarian socialist party.

Представянето на вътрешната политическа диференциация на България от гледна точка на поведенческата и електоралната география изисква пространствен анализ и синтез на възможно най-ниски йерархични нива. Като фактологична основа могат да послужат публикувани статистически данни от ЦИК по избирателни секции, селища, административни общини и области. За нуждите на корелационния регионален политикогеографски анализ е необходимо да се използват и традиционни за българската национална статистика данни, засягащи геоекологични, геодемографски и геоикономически аспекти в развитието на страната. Най-представителни регионални нива и за двата изследователски подхода са данните по административни области или общини. В настоящото изследване основен акцент се поставя върху областното ниво, което в основни линии съвпада номенклатурно с избирателните райони.

Корелационни и типологични аспекти на изследването

В качеството на главна аналитична база за комплексно представяне на Смолянска област (22 МИР) в настоящото изследване се използва методът *географски паспорт*. Математико-статистическата му интерпретация се основава на метода *групирани/кълъстерни претеглени извадки*.

Географският паспорт дава възможност да се изведат специфични особености на определена политически дефинирана и статистически изследвана част от географското пространство - в случая административна област. Така до голяма степен се преодоляват корелационни неудобства, произтичащи от използването на разнородни мерни единици при комплексна характеристика на отделни региони, което затруднява съпоставимостта и формулирането на изводи за социално-икономическата значимост на всеки от тях. Чрез географския паспорт възможностите на регионалния анализ и синтез се разширяват значително.

Географският паспорт на определена административно-териториална единица представлява сравнителна статистическа таблица, включваща комплексна информация за относителния ѝ дял по разнообразен набор от природни, стопански, демографски, екологични и прочие показатели. Така чрез съпоставима цифрова информация се

разкриват нейните основни природни и обществени параметри и специфични особености. За целта отделните разнородни абсолютни показатели се представят чрез единна мярка – процент от съответната стойност за страната като цяло. Географският паспорт е отворена информационно-статистическа система и възможностите за добавяне на показатели в него е неограничена.

Представените в географския паспорт показатели се подреждат във възходяща градация от “челото” към “опашката” на таблицата. *Ключови показатели* във всеки географски паспорт са показателите *територия, население и БВП*. Съотношенията между тях дават елементарна, но добре сравнима, осреднена представа за демографската гъстота, жизнения стандарт на населението, икономическата плътност и активност в представения чрез географски паспорт регион. В съчетание с останалите показатели могат да се формулират изводи за степен на задоволеност с определени ресурси, производствена специализация, ниво на развитие, комплексна стопанска ефективност (финансово-икономическа, социално-икономическа, еколого-икономическа) и много други.

В опашката на географския паспорт са показатели, които обозначават “излишъците” за региона. Те са в най-голяма степен обвързани с неговата стопанска специализация и съответно експортния му потенциал. Като специализиращи от чисто стопанска гледна точка се определят тези производства, които са след ключовия показател БВП. Още по-достоверни основания за специализация дават производства, разположени след всички ключови показатели, което е индикация за комплексната географска специализация на региона.

В челото на географския паспорт са показателите, показващи “дефицитите” в региона. Особено типични са те, когато са разположени пред трите ключови показателя. Когато това са определени производства, чрез тях се правят изводи за импортна зависимост на региона.

Чрез данните от географския паспорт могат да се формулират и някои специфични изводи за природноресурсен потенциал, социално-битови и културно-политически особености на населението в региона и много други.

Ключовите показатели в географския паспорт на всеки от представените региони на страната са изчислени като се използват традиционни мерни единици. С относително статичен характер се отличават данните за територия. Показателите за население и БВП се отличават с относително голяма динамика както в абсолютно, така и в относително изражение, поради което за изчисляването им са осреднени данните за периода 1995-2007 г. Така до голяма степен се избягват конюнктурно влияещи фактори, свързани с движение на населението, икономическа активност, инфлационни процеси, значими от социално-икономическа гледна точка природни процеси и др.

В изчисленията като относително представителен набор от показатели за географските паспорти на отделни административни области, освен групата на трите ключови показателя, могат да се разграничат и няколко други основни групи – природно-екологични, еколого-икономически, социално-демографски, финансово-икономически, културно-политически и електорално-поведенчески.

Природно-екологичните показатели (горски, земеделски и инфраструктурни площи) могат да се използват като относително ефективен индикатор за особеностите на природната среда и наследената степен на антропогенен натиск върху природните системи. С относително по-константен характер се отличават горските и инфраструктурните площи, които са представени с данни от 2005 г. Данните за по-динамични и силно обвързани с влиянието на конюнктурни фактори процеси при земеползването са изчислени чрез статистическо осредняване на периода 1995-2007 г. Съотнасянето на природно-екологичните към ключовите показатели дава по-детайлна

представа за географския облик, социално-икономическата степен на развитие и потенциалната стопанска специализация на представяния регион.

Като данни, демонстриращи по-скоро съвременната степен на антропогенен натиск върху природните системи, трябва да се приемат сумарните емисии на основните въздушни замърсители в страната – серни оксиди, азотни оксиди, въглероден оксид и въглероден диоксид. Съотнесени към ключовите показатели, те дават добра представа за природно-, социално- и финансово-екологичната ефективност при съвременното функциониране на стопанството в региона. Тук е необходимо да се уточни, че атмосферните емисии с антропогенен произход не представят регионално диференцираната екологична проблематика в нейната цялост. Извън обхвата ѝ остават много други значими форми на антропогенен натиск върху природните системи, като например речното замърсяване. Въпреки това, изследването на въздушното замърсяване може да се приеме за представително по две основни причини – ясно изразен точков характер на източниците и флуиден начин на разпространение на замърсяването. Изчисляването на въздушните емисии става чрез сумиране на посочените замърсители и осредняване на стойностите за периода 1995-2007 г.

Изчисляването на относителния дял на региона според броя на населените места става като за статистическа база се използва 2006 г. Съотнасянето му с показатели като брой на населението, площ на територията, инфраструктурни площи и брой на избирателните секции дава обща информация за средния потенциал на селищата и особеностите на селищната мрежа. Освен това, то може да се разглежда в тясна корелационна връзка с избирателната активност на населението. Често много от малките селища и избирателни секции предизвикват съмнения и спорове за възможно манипулиране на вота и крайните изборни резултати.

Социално-демографските показатели (брой на населението в надтрудоспособна възраст, брой на регистрираните безработни, брой на градското население) са в тясна корелационна връзка с електоралното поведение на населението. Съотнесени към показателите, отразяващи природно-екологични условия, финансово-икономическа активност, културно-политически особености на населението и други, те дават представа за начина на живот и жизнения стандарт на населението. Най-ясна корелационна връзка в това отношение се наблюдава между висок относителен дял на възрастно и/или селско население и традиционно добро електорално представяне на БСП (в смесените региони – съответно на ДПС). За по-голяма обективност и смекчаване ролята на конюнктурно влияещи фактори тази група показатели се изчислява като се осредняват данни за периода 1995-2007 г.

Финансово-икономическите показатели (инвестиции, структурни съотношения при създаването на брутна добавена стойност) се отличават с голяма динамика и висока степен на влияние на конюнктурни фактори, поради което се използват осреднени данни за периода 1995-2007 г. Заедно с показателя БВП и съотнесени спрямо други ключови, екологични, демографски и политически показатели, чрез тях могат да се формулират изводи за икономическа активност, комплексна стопанска ефективност, производствена специализация и прочие. Имат голям потенциал за провеждане на обективен анализ на електоралната мотивираност и изборните резултати. Конкретният избор на показателя чуждестранни преки инвестиции е продиктуван от гледна точка на неговата относително добра регионална статистическа достъпност, както и от обстоятелството, че през изследвания период именно чуждестранните инвестиции в България играят първостепенна катализираща роля за регионалното развитие на страната.

Като основни културно-политически индикатори се използват осреднени данни от последните две официални национални преброявания, проведени съответно през 1992 г. и

2001 г. по показателите брой на населението, изповядващо християнска религия и брой на населението с българско етническо самосъзнание. Сравненията на претеглените статистически обработени извадки както между тях, така и спрямо ключови, социално-демографски, финансово-икономически и електорално-поведенчески показатели показват общи етно-конфесионални особености на отделните региони и корелационно обвързаните социо-културни характеристики на населението като основа за факторно детерминираното електорално поведение и получените изборни резултати. Индикативният избор на водещата българска етническа общност и на преобладаващата християнска религия предполага аналитични възможности както в пряк, така и в реципрочен математико-статистически смисъл. Най-типични примери в това отношение са корелационните връзки между относителен дял на небългарско и/или нехристиянско население, от една страна и електорални резултати на партии с етно-национални или националистически предизборни платформи като ДПС, НДПС, Рома, ОПТ, ВМРО, Атака и други.

Като основни електорално-поведенчески индикатори в географския паспорт се използват специфични показатели като: брой на избирателните секции; брой на избирателите по списък; брой на действителните гласове; брой на излъчените мандати; брой на подадените гласове за БСП и нейните коалиционни партньори; брой на подадените гласове за ДПС и неговите коалиционни партньори. Тази група има най-представителен за изследването резултативен характер. Изчисляването на относителни дялове става по осреднени данни от проведените парламентарни избори през 1991, 1994, 1997, 2001 и 2005 година. Чрез тях се постига най-висока степен на статистическа представителност и сравнимост както в хронологичен, така и в пространствен аспект.

С традиционно най-голямо индикативно значение за електоралната география на България през изследвания период е представянето на БСП. В смесените региони първостепенна роля на електорален индикатор играят и изборните резултати на ДПС. Представителните формации на БСП и ДПС демонстрират най-голяма гъвкавост, стабилност и устойчивост в политическото пространство на съвременна България, тъй като регистрират лидерско участие във всички проведени след 1989 г. избори и имат перманентно, стабилно участие във висшия законодателен орган на страната – Народното събрание. Разчитат на твърди ядра от консервативно настроен електорат. Най-близки до подобна характеристика са изборните резултати на СДС/ОДС, но неколкочкратното роене на партии от “синята коалиция” (СДС-център, СДС-либерали, Демократи за силна България, Съюз на свободните демократи, БДС “Радикали” и други) постепенно демотивира и дезориентира нейните симпатизанти, отслаби политическия ѝ потенциал и я превърна във второстепенен и дори третостепенен фактор за вътрешния политически живот на страната. Безспорно свидетелство за това е продължителното ѝ изолиране от централната изпълнителна власт и управлението на по-голямата част регионите в страната.

Географски паспорт на област СМОЛЯН

Показател	Относителен дял от България (%)
Сумарен обем на емисиите от серни, азотни и въглеродни оксиди	0,0495
Общ размер на чуждестранните преки инвестиции	0,4458
Брой на регистрираните криминални престъпления	0,6004
Брой на населението, изповядващо християнска религия	0,8026
Брутна добавена стойност във вторичния сектор	1,0469
Брутна добавена стойност в третичния сектор	1,2509
Брой на градското население	1,2883
Площ на селищната и транспортната инфраструктура	1,3023
Общ брутен вътрешен продукт	1,3223
Използвана земеделска площ	1,4544
Брой на населението в надтрудоспособна възраст	1,5243
<i>Брой на подадените гласове за БСП и нейните коалиционни партньори</i>	<i>1,6080</i>
<i>Брой на действителните гласове</i>	<i>1,6630</i>
<i>Брой на излъчените мандати</i>	<i>1,6667</i>
<i>Брой на избирателите по списък</i>	<i>1,6940</i>
Брой на населението	1,7167
<i>Брой на подадените гласове за ДПС и неговите коалиционни партньори</i>	<i>1,9408</i>
Брой на населението с българско етническо самосъзнание	1,9438
<i>Брой на избирателните секции</i>	<i>2,2045</i>
Брутна добавена стойност в първичния сектор	2,4466
Брой на регистрираните безработни	2,8523
Площ на територията	2,8765
Брой на населените места	4,5412
Горски площи	5,6340

Кратка комплексна географска характеристика

Област Смолян заема едни от най-южно разположените територии на страната. Обхваща високите средни дялове на Родопите. Природното богатство на региона се определя от планинския климат, значителните водни и почвено-растителни ресурси, разнообразната фауна. То представлява солидна основа за развитие на туризма, горското и ловното стопанство, хидроенергетиката и пасищното животновъдство. Сред полезните изкопаеми с най-голямо значение са полиметалните руди (предимно оловно-цинкови). Регионът е един от най-богатите на горски ресурси в България.

Смолян е една от петте административни области на България с най-ниски стойности на показателите за демографска гъстота и икономическа плътност. Отличава се и със значително по-нисък жизнен стандарт на населението спрямо средните стойности за страната. Възрастовата му структура е относително добре съхранена. Типичен за етно-конфесионалния състав е значителният относителен дял на българо-мохамеданите. Западната част от региона се характеризира с гъста мрежа от неголеми по демографски потенциал села, което е предпоставка за формирането на много секции с малък среден брой избиратели. Като цяло широко разпространение има селският начин на живот, които е характерен за близо половината от населението. Безработицата в региона е изключително висока. Независимо от това, в него са регистрирани най-ниските в страната стойности на

показателите за престъпност, което е индикатор за традиционно значително по-благоприятна геокриминогенна ситуация.

Смолян е една от най-изостаналите в социално-икономическо отношение административни области в страната. Икономическата и инвестиционната активност е твърде ниска. Специализиращ стопански сектор е първичният, представен от горско стопанство, пасищно животновъдство, дърводобив и рудодобив. Водещи отрасли на вторичния сектор са дървопреработващата, хидроенергийната, флотационната, шивашката, обувната и млекопреработващата промишленост. Регионът се отличава с най-ниска степен на антропогенно замърсяване на атмосферния въздух. Същевременно продължителното развитие на рудодобива и флотационната промишленост създават определени проблеми при опазването на природното равновесие в някои речни басейни. Неблагоприятно влияние в това отношение оказват и крупните хидроенергийни съоръжения. Като цяло съчетанието на планински релеф, значително водно богатство, горски ресурси и етнографска специфика на региона са благоприятна предпоставка за развитие на разнообразен туризъм.

Електорален портрет на Смолянска област

Специфичният природноресурсен потенциал, етно-конфесионалният състав, възрастовата структура и културните особености на населението, стопанската специализация и особеностите на селищната мрежа са фактори, оказващи пряко или косвено влияние върху електоралния портрет на региона. Избирателната активност в него е умерена с незначително по-ниски стойности в сравнение със средните за страната. Същевременно тя е по-висока при българомохамеданското население, което облагодетелства предимно ДПС, а в определена степен и БСП – особено що се отнася до по-възрастното население.